

הסיכום והניתוח ממערכי השיעור לשירת המאה ה – 20

כתב וערך: המורה אלי פררה

עומד על הכביש / דליה רביקוביץ'

עומד על הכביש בלילה האיש הזה
שהיה בשכבר הימים אבא שלי.
וחיבת אני לגשת אליו למקום עמדו
מפני שאני הייתי הבת הבכורה שלו.

ובכל לילה ליל הוא עומד לבדו במקומו
ואני חיבת ליהד למקומו ולבוא.
ורציתי לשאל את האיש עד מתי חיבת אני.
ונדעתי זאת מראש שתמיד חיבת אני.

במקום שהוא עומד ישנו חשש סכנה
כביום שהלך בכביש ודרסה אותו מכונית.
וכך הפרתי אותו ונתתי בו סימנים
שזה האיש עצמו היה פעם אבא שלי.

והוא אינו מדבר לי מלת אהבה אחת
למרות שהיה בשכבר הימים אבא שלי
ולמרות שאני הייתי הבת הבכורה שלו
הוא אינו יכול לדבר לי מלת אהבה אחת.

השיר שלפנינו מבטא כאב ואכזבה ותחושת דחייה והסתייגות כאחד. הסיטואציה המתוארת בשיר היא תיאור מערכת יחסים לא תקינה ו*אמביוולנטית (*אמביוולנטית: דו-ערכי) בין אב לבתו הבכורה. ההדגשה בשיר היא שהדוברת היא בתו הבכורה. פעמיים; בבית הראשון ובבית האחרון, מופיע נתון זה בתיאור מערכת היחסים ביניהם. מעין סגירת מעגל. בבית הראשון מודגשת החובה כבת בכורה לגשת אליו "למקום עמדו". טרם ברור לנו מהי אותה חובה שהיא חייבת לגשת אליו במקום עומדו. בנוסף לכך מודגשת תחושת הדחייה, ואפילו הסתייגות מהאב שעמד על הכביש. הוא מכונה בפי הדוברת "האיש הזה שהיה בשכבר הימים אבא שלי". מבלי להתייחס כרגע לביוגרפיה האישית של המשוררת דליה רביקוביץ' (ויש בקורות-חייה של המשוררת רביקוביץ' נקודות כואבות וטרגיות. גם מותה ללא עת בהתאבדות הוא כאות לחייה הטרגיים) אנו בוחנים את השיר רק על פי מה שהמילים בשיר אומרות ומבטאות.

ובכן, ממה שניתן להסיק ממילות השיר, שהדוברת אינה שבעת-רצון כלל וכלל לעמוד מול האב הזה, שהיא מכנה "האיש הזה". האם הוא אביה הביולוגי, או שמא אב חורג, ומחמת עמדתה בתא המשפחתי כבת בכורה, היא חייבת בכבודו? בשירותה אותו, בזיהוי גופתו שנדרסה בעומדו על הכביש? השאלות אינן פתירות בשיר. ש"האיש הזה" עומד על הכביש!

מה יכול להיות שכל התיאור של מותו של האב בתאונת דרכים אינה אלא כמטפורה לביטוי אישי ביחסה אל דמותו של האב. בכל מקרה אין המילים האלה: **"הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁהָיָה בְּשֹׁכְבֵי הַיָּמִים אָבָא שְׁלִי"** מבטאות יחס אוהד ואוהב. כך לא מדברת בת על אביה, בייחוד אם התיאור הוא של אב שנדרס למוות בעומדו על הכביש... אין אהבה שוררת ביניהם. הדוברת מדגישה בשורה האחרונה בשיר: **"הוא אינו יכול לדבר לי מלת אהבה אחת."** זהו הביטוי החושפני ביותר של המשוררת המבטא את יחסה המסתייג מאותה דמות לא אהודה, ותיאור יחסה בכל מרכיבי השיר לאורכו, גם אם הוא אביה האמיתי והביולוגי וגם אם הוא אב חורג. התרעומת ותחושת הכעס וההסתייגות היא מעבירה בשורה האחרונה הזאת הסוגרת את השיר. כותרת השיר מהווה פתיח לנושא השיר. **"עומד על הכביש"** הוא ביטוי המתאר דמות רחוקה, מסויגת, לא מחבוקת ומפנקת. או כביטוי לשאיפה שיקרה לו משהו. לעמוד על הכביש **בלילה**, זאת פעולה די מסוכנת שעלולה להסתייג בתאונת-דרכים ובמוות! האם זה ביטוי לשאיפתה, או תיאור אמיתי למה שקרה באמת?

בית א':

האיש הזה שהיה **"בְּשֹׁכְבֵי הַיָּמִים"** אבא של הדוברת, אינה מותירה ספקות, שמדובר באב חורג. היא הכירה אותו לפני שהיה אבא שלה, וברבות הימים נעשה אביה, על כל מה שמשמע מכך. היא חייבת בכבודו, והוא מצדו היה צריך להעניק לה את אהבתו, גם אם אינו אביה הביולוגי מעצם נישואיו עם אמה. אולם מערכת היחסים ביניהם לא היו תקינים. ההדגשה היא שדוברת הייתה חייבת לגשת אליו במקום עומדו, כלומר: מחמת היותו עכשיו אבי המשפחה ובגלל שהייתה הבת הבכורה הייתה חייבת להוות דוגמא. היא צריכה להתייחס אליו בהתאם **למעמדו**. המשוררת עושה שימוש כפול משמעות למילה **"במקום עומדו"**. עמידתו על הכביש מצד אחד ומעמדו העכשווי כאב המשפחה.

התיאור הראשון בבית הזה הוא שהאיש עומד על הכביש בלילה. לתיאור התמונה הציורית-מטפורית הזו אפשר ויש כמה הסברים. או כביטוי לעמדתו הרחוקה והקרה, שהוא אינו אביה הביולוגי והאוהב, או כביטוי לרצון שיקרה לו משהו בעומדו על הכביש בלילה.

בית ב':

הבית פותח בתיאור הבא: **"וּבְכָל לַיְלָה וְלַיִל הוּא עוֹמֵד לְבַדּוֹ בְּמִקְוֵמוֹ וְאֲנִי חַיֵּבֶת לִירֵד לְמִקְוֵמוֹ וְלָבוֹא."** זהו תיאור המבטא דחייה והסתייגות. הוא עומד לבדו במקומו. כלומר מעמדו כאבי המשפחה אינו מוסיף ואינו מקרב. הוא עומד לבדו. כאילו ונרמז שאפילו האם אינה קרובה אליו ורק הבת הבכורה חייבת לרדת למקומו ולבוא. הוא אינו ממלא את תפקידו כאב אוהב ומפנק ואילו היא חייבת לרדת אליו ולבוא אליו. יש וסוברים כי מדובר אפילו בגילוי עריות בתיאור מערכת יחסים סבוכה וקשה ביניהם, בגלל הביטוי: **"וּבְכָל לַיְלָה וְלַיִל"** הייתה חייבת לבוא אליו ולמלא את סיפוקו המיני. זה הסבר אפשרי, בעיקר בגלל המשך שורות הבית. היא רצתה לשאול אותו עד מתי חייבת היא לגשת אליו ולרדת אליו? אולם ניתן להסביר זאת גם כביטוי של תרעומת: עד מתי חייבת הדוברת לשמור פיו ולציית לו ולכבדו? האם גם כשבגרה והייתה לאישה עצמאית? והיא יודעת שזו חובתה לתמיד: **"וְיִדְעֵתִי זֹאת מֵרֵאשׁ שְׁתִּמֵּיד חַיֵּבֶת אֲנִי."** למרות יחסה אליו ולמרות יחסו אליה. מעמדו כאבי המשפחה אינו ניתן לבטל, אולי רק במותו. האם לכך רמזה המשוררת, כשהיא מתארת את עמידתו על הכביש בלילה, כמצפה למותו בתאונה? או שבמותו, כאשר הייתה חייבת לזהות את הגופה, באותו רגע בטלה גם חובתה לכבדו ולציית לו.

בית ג':

בבית זה החשיפה של מערכת היחסים בין האב ובתו הבכורה מקבל תוקף משמעות בביטוי הקשה: "במקום שְהוּא עוֹמֵד יִשְׁנוּ חֲשֵׁשׁ סִפְנָה" האם נרמזים כאן, כפי שכמה פרשנים מסבירים כי התיאור הוא לתחושת המיאוס והסכנה ביחסו של האב מבחינה מינית, או בשל מעמדו כאב במשפחה, הוא חייב בחינוכה כולל מכות על כף היד, כפי שהדברים באים לידי ביטוי בשיר: "כף יד רשעה". אני נוטה להסבר השני. הוא האב החייב בחינוכה של הבת הבכורה כולל מכות על כף היד הרשעה, מצד שני הוא אינו מקרב ומחבק ואוהב כנדרש ממנו כאב. ממנו היא קבלה רק צד אחד ביחס של הורה לילדיו. ללא אהבה ודאגה אמיתית. במקום עומדו יש חשש סכנה. הוא מכה, או אם תרצו, הוא עושה מעשים שלא ייעשו.

בסוף הבית ניתן התיאור של זיהוי הגופה. היא נתנה בו סימנים שרק היא כבתו הבוגרת והבכורה יכלה לזהות. שוב ביטוי מרומז, שהיא הכירה את גופו מבחינה מינית, או לשם הסבר אחר, היא הכירה את תווי-פניו המוכרים. איך הפנים המתות האלה זה היה **האיש עצמו שהיה פעם אבא שלה**... אותה דמות מכאיבה ולא אוהבת המשדרת חשש סכנה.

בית ד':

הנה נחשף הכאב והביטוי לתחושת ההסתייגות של הבת הבכורה מאביה. פעמיים נאמר בבית הזה: "וְהוּא אֵינוֹ מְדַבֵּר לִי מִלֵּת אֶהְבֶּה אֶחֶת" אותה דמות, או גופה, שכבר במעמדו כאב המשפחה, אינו מביע אהבתו עכשיו כשהוא מת, וגם לא בעבר כשהיה פעיל ומכה ומכאיב. אותו איש שהיה בשכבר הימים אבא שלה. בסוף הבית והשיר הדוברת משנה את המילים ואומרת: "וְהוּא אֵינוֹ יְכוּל לְדַבֵּר לִי מִלֵּת אֶהְבֶּה אֶחֶת." מעין תחושת הקלה ושחרור. כעת במותו בוודאי שאינו יכול לדבר אליה מילות אהבה, היא גם אינה רוצה באהבתו לאור העבר. אם בעבר לא סלחה לו על ריחוקו ותחושת הסכנה שהוא שידר, עכשיו אינה זקוקה למילות אהבה אלו. הוא אינו יכול לומר אותם, וזה כבר מאוחר כעת להביע מילות אהבה, היא בוגרת והיא זו שמזהה את הגופה. היא כרגע מעליו. הוא אינו מסוגל להרע לה, והיא אינה זקוקה למילות אהבתו. היותה הבת הבכורה שלו, אינה מוסיפה מבחינתה כרגע, כשהוא שרוי לפנייה מת ולא יכול להכאיב. זהו הרגע בו המחויבות שלה מסתכמת בזיהוי ובנתינת סימנים בו בלבד. היא אינה חייבת יותר לגשת אליו, אלא לשם זיהויו כאביה שהיה משכבר הימים, אז.